

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

УДК 334.012.23

Віктор Мадзігон, кандидат педагогічних наук,

науковий співробітник лабораторії трудової підготовки
і політехнічної творчості АПН України,
м. Київ

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті розкривається питання підготовки учнівської та студентської молоді до підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки у системі освіти, що відповідає Болонському процесу якості, Національному класифікатору України щодо професій та посад з розвитком нових видів економічної діяльності та технологій виконання робіт відповідної кваліфікації із набутими професійними фаховими вміннями та навичками.

Ключові слова: приватизація, роздержавлення, підприємець, освіта, ринок, професія, бізнес, економіка, маркетинг, менеджмент, власність, технологія.

Літ. 19.

Актуальність проблеми. Формування й розвиток ринкових відносин передбачають вільне, рівноправне співіснування і розвиток різних форм власності, та створення різних видів діяльності підприємництва.

Залежно від розмірів підприємства підприємницької діяльності поділяються на три групи: великі, середні й малі. Власників цих підприємств об'єднує єдиний корпоративний інтерес – збереження, розвиток і захист приватної власності, якій підпорядкована їхня поведінка в усьому, що з цим пов'язано. Водночас підприємництво у цілому неоднорідне, кожна з цих трьох груп має свої внутрішні інтереси, що визначають стратегію їх економічної поведінки, ставлення до держави та її політики з соціально-економічних, політичних і національних проблем [6].

Великий бізнес переважно визначає економічну й технічну міцність країни. Він тягнє до інтеграції, поглинаючи або контролюючи слабших партнерів, з одного боку, а з другого, об'єднуючись у міжнародні структури, частково втрачає свою незалежність і підпадає під вплив сильніших партнерів.

Середній бізнес у своїй діяльності більше залежить від внутрішньої економічної кон'юнктури, а тому повинен вести конкурентну боротьбу як у середині своєї групи, так і з великим вітчизняним та іноземним капіталом.

Малий бізнес, або мале підприємництво – це найчисельніший прошарок дрібних власників, які завдяки своїй масовості значною мірою визначають соціально-економічний рівень розвитку країни [11].

Сектор малого бізнесу або підприємництва утворює найрозгалуженішу мережу підприємств, що діють переважно на місцевих ринках і безпосередньо пов'язані з масовим споживачем

товарів і послуг. Сектор малого підприємництва – невід'ємний, об'єктивно необхідний елемент будь-якої розвиненої господарської системи, без якої економіка та суспільство в цілому не можуть нормально функціонувати й розвиватися.

Визнання приватизації як важливого і необхідного заходу у зламі тоталітарної адміністративно-командної економіки, рівно як і у побудові багатокладної соціально орієнтованої ринкової системи господарювання, привернуло увагу до цих процесів не тільки реформаторів і урядовців, але практично і всього населення України, яке до того ж протягом багатьох десятиріч набувало досвіду виживання в умовах панівного становища державної власності та сформованої відповідним чином ідеології, як відзначає відомий вчений в Україні – галузі приватизації Степан Давимука в роботі [10, 6].

Саме ці напрями стали основними принципами у розвитку різних видів підприємств, розвитку підприємництва і головне широка економічна освіта учнівської і студентської молоді до діяльності у ринковій економіці, де ВНЗ готують фахівців із високими професійними компетентностями менеджерів, маркетологів та підприємців до діяльності як у великому так і малому бізнесі [11].

Недооцінку малого підприємництва, ігнорування його економічних і соціальних можливостей протягом майже всіх років реформаційних перетворень можна кваліфікувати як великий стратегічний прорахунок, який також поглибив кризу економіки України в цілому [18].

Однак проблема розвитку приватного сектора економіки, підприємництва вимагає постійного вивчення, вдосконалення підходів до цієї діяльності, відзначено в роботі [6].

Аналіз останніх публікацій. Даній проблемі присвячено і випущено друком у світ значну

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

кількість науково-методичної літератури, яка висвітлює питання підприємництва як напрям людської діяльності, до них слід віднести роботи Н.О. Акімова, М.В. Вачевський, В.М. Мадзігон [4], З.С. Варналій, В.О. Сизоненко [5], М.В. Вачевський [6], А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін [8] В. Голіков [9], С.А. Давимука [11], М.М. Єрмошенко [12], В.М. Ковальчук [13], В.М. Мадзігон [16, 17], І.Р. Михасюк, І.М. Бернацький [14], М.І. Маниліч, І.В. Губатюк [15], С.В. Мочерний [18], В.Й. Суторміна, В.М. Федосов [19], та інші автори, роботи яких використовуються в навчальному процесі.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення теоретичних і практичних концепцій, становлення приватизаційних процесів та висвітлення розвитку приватного сектора економіки, підприємництва в умовах трансформації економіки України відносно до встановлення різних форм власності в ринкових відносинах і важливого фактору національного відродження і розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток приватного сектора економіки на вітчизняному ринку супроводжується численними труднощами, які, насамперед, і найбільшою мірою пов'язані з пошуком джерел фінансової підтримки. Брак коштів для малого підприємництва став чи не найголовнішою перешкодою на шляху становлення приватного сектора й розбудови економіки на ринкових засадах.

Формування малого підприємництва в Україні відбувалось шляхом самоініціативи й самоорганізації суб'єктів підприємництва в межах нового законодавства, а також комерціалізації та приватизації державних підприємств.

Малі підприємства можуть здійснювати будь-які види діяльності не заборонені законодавством і передбачені в їхніх статутах. Однак під впливом різних факторів малий бізнес України в роки розбудови розвивається повільно. Загальна ефективність його функціонування є ще низькою, оскільки мале виробництво має обмежений доступ до сировини, капіталу широкого вивчення ринку збуту. Особлива увага повинна бути звернена в нинішніх умовах на формування малого бізнесу або з огляду на його специфічну і фундаментальну роль, як в установленій ринковій економіці так і перехідних періодах розвитку суспільства, подолання кризових негативних явищ, які нині прослідковуються в галузях виробничої діяльності [4].

Розкриваючи дану проблему слід дати визначення поняття приватної власності, як

наукової категорії, яку можна розглядати з різних сторін, тому, що це поняття є надзвичайно містким, та різностороннім в сучасних поглядах економіки. При розгляді з юридичної точки погляду поняття власності в першу чергу потрібно звертати увагу на правову сторону цього питання, як чинника, що сприяє розвитку підприємництва [9].

Щодо правового боку поняття приватної власності у підприємницькій діяльності є важливим, якими юридичними правами володіє суб'єкт стосовно об'єкту.

Як юридично-правова категорія приватна власність підприємництва відображає майнові відносини, свідомі, вольові взаємозв'язки юридичних і фізичних осіб з приводу привласнення, створення благ, що закріплюються системою відповідних прав власності.

Для аналізу економічного змісту приватної власності підприємництва важливе значення має розуміння взаємозв'язку і розмежування відносин власності та економічних відносин. Часто ці поняття отожднюються, що не є виправданим.

По-перше, відносини власності є системоутворюючими, тобто визначають характер функціонування і розвитку комплексу відносин відтворення, пронизують кожний його елемент, але не відбивають усієї різноманітності їхніх вторинних та інших похідних форм.

По-друге, власність характеризує діалектику взаємозв'язку економічних та юридичних відносин і форм, соціально-економічної сутності та матеріально-речового змісту. В такому розумінні власність більш містка категорія, ніж система економічних відносин.

Слід відзначити, що приватній власності підприємництва надавалося значення в Римському праві, що лежить в основі нинішнього юридичного регулювання права власності підприємця, крім права володіння, виділяється право користування та розпорядження.

Коли право володіння, користування і розпорядження відрегульовані юридичними нормами, виконання яких гарантує держава, тоді і власність підприємця одержує своє високе призначення у вигляді права власності.

Лише в цих випадках, коли члени суспільства є власниками, а їх майно юридично захищено, виникає стимул до збереження і збільшення власності у підприємницькій діяльності.

Приватна власність підприємця є найбільш ефективною формою власності, тому що пробуджує мотивацію до пошуку найкращого способу використання майна, легко реалізує вимоги вільного переходу від одного ринкового

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

суб'єкта до іншого, обмежує можливості державного втручання в господарські процеси підприємця.

Приватна власність підприємництва, є фундаментом ринкової економіки, сприяє розвитку оптимальних економічних процесів.

Приватне володіння власністю сприяє збереженню ресурсів. Те як ми відносимося до приватної власності має пряму залежність від прав, які має підприємець цієї власності.

Під правами власності слід розуміти наступне:

- власник підприємця має право вирішувати, як використовувати свою власність;
- власник підприємця має право передавати свою власність іншій особі;
- власник підприємця має право користуватися доходом, чи іншими вигодами, які дає йому приватна власність.

Маючи приватну власність, кожний підприємець може користуватися цими правами. Якщо ми не маємо таких прав власника, то ми незацікавлені зберігати і примножувати власність. Саме ці права ведуть до економічного зростання підприємницької діяльності, яке забезпечує кращі економічні можливості всього суспільства.

При вивченні різних аспектів приватної власності підприємництва, нас цікавлять до яких об'єктів права власності відносяться не лише матеріальні речі, а й різноманітні права, цінні папери, винаходи, промислові зразки, товарні знаки, твори мистецтва і т. інше. Як правило, серед значної кількості прав власності виділяють три основні – володіння, розпорядження та використання.

Отже, власність – це сукупність прав володіння, розпорядження та використання об'єктів права власності, які за суб'єктами права власності закріплені законом (Конституція України, ст. 13) [1].

Права власності можуть бути реалізовані в повному обсязі, але при умові, що буде використовуватись “пакет” прав власності.

В Конституції України знайшло закріплення положення про державний захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання. Згідно з Конституцією України усі суб'єкти права власності рівні перед законом (ст. 13) [2, 3].

Отже, законодавче закріплення в Україні свободи вибору різних форм власності, включаючи і економічні ресурси, започаткувало відновлення інституту приватної власності, побудову правової держави, без чого не може бути ефективною національної економіки.

З переходом до ринкових відносин питання власності в Україні є першочерговим, і якщо в

суспільстві тоталітарному всі основні ресурси привласнює держава, то вони не можуть привласнюватися домогосподарствами та підприємствами, котрі втрачають інтерес до найефективнішого їх використання.

В ринковій економіці переважають недержавні власники факторів виробництва. Підприємці, домогосподарства, приватні власники землі, позичкового капіталу, доставляючи свої економічні ресурси у виробництво, отримують за це прибутки, заробітну плату, ренту, дивіденди і проценти. Приватні власники – підприємці ресурсів стежать за тим, щоб вони застосовувалися якнайкраще і приносили їм максимальну вигоду.

Приватна власність, водночас, впливає і на державну власність, змушуючи державу використовувати належні їй ресурси в режимі приватного сектора. При існуванні інституту приватної власності, на кожен об'єкт власності створюється документ, або інститут власності, а отже усі об'єкти власності та ресурси мають ринкову ціну.

Права власності підприємців, з погляду економістів – це права контролювати використання певних обмежених ресурсів і розподіляти затрати та вигоди, що при цьому виникають. Саме права власності або те, що на думку людей є відповідними правилами поведінки, визначають, як саме у сучасному суспільстві здійснюються процеси попиту і пропозиції, як працює ринковий механізм.

З поняттям приватної власності тісно пов'язано також поняття приватизації. Історичний процес показує, що час від часу внаслідок неефективного використання суспільної власності ця власність переходить у приватне володіння-приватизацію.

Термін приватизації має досить глибоку історію співставною з історією самої приватної власності. Разом з розвитком людського суспільства проходить зміна форм власності. Для первісно общинного ладу була власність племені на територію і майно.

Також швидкими темпами розвивалась приватна власність окремої особистості на деякі види рухомого майна.

З виникненням грецьких міст – держава пов'язує ранню стадію розвитку приватної власності на нерухоме майно, а Римське право деталізувало юридичні норми щодо прав власності, котрі і на сьогодні не втратили свого значення.

Феодалізм приносить з собою ієрархічний порядок у відношеннях власності, де на верхньому рівні знаходиться монарх, який символізує

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

верховне право на землю. Він дарував своїм соратникам землі разом з людьми, які на них працювали. Однак це дарування носило право використання, а не безумовне володіння.

Починаючи з існування стародавнього Єгипту поняття приватного володіння та власності складалося на основі і як протиположність державній власності. Саморозуміння “власності” єгиптянина як приватної особи включало і те державне майно, яке він міг використовувати або яким володів завдяки своїй посаді в державному апараті.

В античному світі починаючи з класичного періоду в історії грецьких країн (V – VI ст. до н.е.) приватна власність трактується в соціально-економічному аспекті. Демокріт розумів приватну власність як необхідну умову боротьби за існування (див. Всемирная история экономической мысли. М., 1987, т. I, С. 116).

Це можна розуміти як емпіричний розгляд приватної власності в якості основи існуючої на той час системи господарства. Платон в “Законах” також наголошував, що важливою умовою ідеальної держави є існування стабільної власності (див. Платон, Закони., М., т. 3, ч. 2, 1972). Досконалим для цього часу правовим втіленням цієї ідеї стали система римського права.

Відомий англійський філософ і економіст Д. Юм поділяв ідеї А. Сміта і був попередником І. Канта, стверджував, що ніхто не може сумніватися, що договір про розподіл власності і стабільністю володіння нею – це найбільш необхідна обставина для побудови людського суспільства (див. Цит. по: Хейне П. Экономический образ мышления. – М., – 1991, – С. 434).

Два століття тому Адам Сміт аналізуючи переваги приватної власності на землі, що належали короні, стверджував “В кожній великій монархії в Європі продаж землі, що належить короні могли б принести короні досить значну суму коштів. Ця реалізація, якщо взяти до уваги покриття державних боргів, дала б набагато більший дохід в порівнянні з закладними операціями. Коли коронні землі стануть об’єктом приватної власності, вони протягом декількох років будуть покращені та культивовані”. Ясно, що це є досить поверхневий аналіз даної епохи.

Слід відзначити, що реально про приватизацію згадується в 70-х роках дев’ятого століття, де потрібно розрізняти за змістом два типи (напрямки) приватизації.

Перший тип приватизації пов’язаний з структурними змінами в економіці розвинутих країн Заходу в кінці 70-х років. В зв’язку з цими змінами в усіх країнах Заходу відбулася переоцінка місця і ролі державної власності та

державного підприємництва в економіці, що знайшла своє відображення в економіці та в методах приватизації 80 – 90-х років.

Другий тип (напрям) приватизації – це приватизація перетворення в країнах, так званого соціалістичного табору, зокрема в Україні. При переході від адміністративно-командної системи господарювання до системи, що ґрунтується на ринкових-конкуренційних принципах приватизації віддається одне із важливих місць.

Економічні форми власності визначають характер суспільно-політичної системи. Приватна власність характерна ринковій економіці, а державна – плановому господарству. Звичайно, це не означає, що в цих чи інших політичних системах відсутні інші форми власності.

Однак практика соціалістичного будівництва показала необхідність існування і інших форм власності, хоч основною формою власності була державна.

Державна власність зумовлює концентрацію економічної і політичної влади в руках невеликої групи населення – державної еліти, яка поступово створювала основу для тоталітаризму і бюрократизації суспільства.

Командна система ставить особистість в підпорядкування до урядового плану. Більшість економічних рішень приймаються центральними органами планування. Ці органи вирішують, що виробляти і як це буде розподілено між членами суспільства. Такі рішення повністю ігнорують інтереси споживачів.

Історія показує, що концентрація влади приводить до зловживань цією владою. Розвиток капіталістичного суспільства ґрунтувався на інтересі приватного власника щодо збільшення свого прибутку.

Соціалізм в силу своєї економічної неефективності потерпів поразку і розпався на всій планеті, що свідчить як система економічних відносин, що себе не виправдала в напрямку господарювання і створення високого соціального добробуту населення.

Процеси приватизації, які проводяться в постсоціалістичному просторі, приводять до зменшення обсягу державної власності.

Економічні свободи підприємництва і людей тісно взаємопов’язані. Коли підприємництво є приватною власністю, то порушення свободи підприємства одночасно порушує свободу особистості – підприємця, власника цього підприємства.

Конкуренція дає можливість зберігати низькі ціни і високу якість одночасно. Це стимулює виробників випускати таку продукцію яка могла

ПРИВАТНА ВЛАСНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

б бути реалізована по конкурентоспроможних цінах і приносити прибуток підприємству.

Висновки. Отже, системавільного підприємництва дозволяє кожній особистості виробляти стратегію, яка б відповідала їхнім інтересам і дає можливості реалізувати ці рішення на ринках вільної конкуренції. Система вільного підприємництва служить кожній людині і дає можливість визначати напрямки своїх дій у відповідності з її інтересами.

Встановлено, що протидії під час переходу від однієї економічної системи до іншої нанесли велику шкоду тим процесам за якими повинна розвиватися економіка країни, а деколи з умисні, шкідливі для суспільства заходи неконтрольованих владних чиновників, привели до тих негативних наслідків: інфляція, фінансова криза, спад виробництва, невиплата зарплати, гальмування розвитку всіх наукових напрямків.

Крім того сам процес роздержавлення і приватизації в деяких аспектах проходив не на найкращому рівні із приховуванням дійсної вартості приватизованих об'єктів, створення різних холдингових компаній, які не сприяли дійсній приватизації, а наносили велику шкоду ринковим процесам розвитку суспільства і держави на основі ринкової економіки.

Вихід з такого становища пролягає тільки у виробленні довгострокової економічної політики переходу до ринкової відносин, створення багатокладної економіки на діючих правових нормах і законах, які б сприяли розвитку та діяльності для кожного підприємця в ринковій економіці і головне зробити таку політику, щоб захищала вітчизняне виробництво від іноземних товарів, сумнівної якості.

1. Закон України "Про власність" від 07.02.91 р. №697-ХІІ.

2. Закон України "Про підприємства в Україні" від 27.03.91 р. №887-ХІІ.

3. Закон України "Про підприємництво" від 07.02.91 р. №698-ХІІ.

4. Акімова Н.О., Вачевський М.В. Проблеми та ефективність розвитку приватної власності в сучасних умовах. Теорія і практика. Дрогобич, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка. – 2001. – 180 с.

5. Варналій З.С., Сизоненко В.О. Основи

підприємницької діяльності. Підручник для учнів 10 – 11 кл. /З.С. Варналій, В.О. Сизоненко. – К.: Знання України. – 2004. – 404 с.

6. Вачевський М.В., Мадзігон В.М. Основи економіки. Навчальний посібник./М. Вачевський, В. Мадзігон. – К.: Педагогічна думка. – 2007. – 612 с.

7. Вачевський М.В. Суть і принципи маркетингу в діяльності підприємства//Економіка України. – 2003. – №12. – С. 34 – 40.

8. Гальчинський А.С., Єценко П.С., Палкін Ю.І. Основи економічних знань. – К.: Вища школа. – 1998. – 544 с.

9. Голюков В. Приватизація як фактор переходу України до ринкової економіки// Економіка України. – 1996. – №8. – С. 13 – 21.

10. Давимука С.А. Теоретико-методологічні аспекти приватизації і механізми її реалізації в Україні/ С. Давимука. Львів.: Інститут регіональних досліджень НАН України. – 1998. – 399 с.

11. Давимука С.А. Малий бізнес і приватизація// Державний інформаційний бюлетень проприватизацію. – 1996. – №12. – С. 3 – 4.

12. Єрмошенко М.М. Маркетинговий менеджмент М. Єрмошенко. – К.: НАУ. – 2001. – 204 с.

13. Ковальчук В.М. Основи ринкової економіки. Підручник для середніх шкіл та професійних училищ./ Ковальчук В.М. – Тернопіль. 1992. – 190 с.

14. Михасюк І.Р., Бернацький І.М. Українське підприємництво в умовах глобалізації/І. Михасюк, І. Бернацький. – Львів. Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 56 с.

15. Маниліч М.І., Губатюк І.В. Основи ринкового механізму господарювання. Навчальний посібник/ М. Маниліч, І. Губатюк. – К.: 1992. –174 с.

16. Мадзігон В.М. Продуктивна педагогіка. Монографія. – К.: Вересень. – 2004. – 324 с.

17. Мадзігон В.М. Підприємництво: причини виникнення і форми існування, підготовка молоді до підприємницької діяльності// Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №7(109). – 2010. – С. 3 – 12.

18. Мочерний С.В. Основи економічної теорії. – К.: Академія. – 1997. – 464 с.

19. Суторміна В.Й., Федосов В.М., Андрущенко В.Л. Держава – податки – бізнес. – К.: Либідь, 1992.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2011

